

Отримано: 14 травня 2021 р.

Прорецензовано: 31 травня 2021 р.

Прийнято до друку: 05 червня 2021 р.

e-mail: anna.tsymbaliuk@oa.edu.ua

yana.yukhymchuk@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2021-21(49)-82-87

Новак А. Ф., Юхимчук Я. М. Сучасний стан та тенденції розвитку українського ринку небанківських фінансових послуг. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2021. № 21(49). С. 82–87.

УДК: 336.7

JEL-класифікація: G 20

ORCID-ідентифікатор: orcid.org/0000-0002-9693-0645**Новак Анна Федорівна,***викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту Національного університету «Острозька академія»***Юхимчук Яна Миколаївна,***студентка Національного університету «Острозька академія»*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У статті висвітлено поняття ринку небанківських фінансових послуг відповідно до вимог українського законодавства та визначено основних посередників, що працюють на цьому ринку. Дослідження містить аналітичні дані щодо кількості небанківських фінансових установ, що функціують в Україні, а також обсяги активів таких фінансових інститутів. Також авторами подано аналіз основних тенденцій розвитку ринку небанківських фінансових послуг. Для порівняння подано структуру фінансового ринку у вигляді співвідношення кількості банківських та небанківських інститутів. Стаття містить аналітичний огляд щодо кількості функціуючих в Україні недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, ломбардів, кредитних спілок та страхових компаній за останні три роки. Окремо досліджено структуру та обсяги надання фінансових послуг страховими компаніями. Автори констатують, що, попри існування небанківських фінансових інститутів, переважає все ж банківський сектор. Запропоновано шляхи покращення роботи небанківських фінансових установ в кризових умовах.

Ключові слова: ринок небанківських фінансових послуг, фінансові компанії, кредитні спілки, ломбарди, страхові компанії, активи.

Новак Анна Федоровна,*преподаватель кафедры финансов, учета и аудита Национального университета «Острожская академия»***Юхимчук Яна Николаевна,***студентка Национального университета «Острожская академия»*

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО РЫНКА НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ

В статье освещены понятие рынка небанковских финансовых услуг в соответствии с требованиями украинского законодательства и определены основные посредников, работающих на этом рынке. Исследование содержит аналитические данные по количеству небанковских финансовых учреждений, функционирующих в Украине, а также объемы активов таких финансовых институтов. Также авторами представлен анализ основных тенденций развития рынка небанковских финансовых услуг. Для сравнения подано структуру финансового рынка в виде соотношения количества банковских и небанковских институтов. Статья содержит аналитический обзор по количеству функционирующих в Украине негосударственных пенсионных фондов, финансовых компаний, ломбардов, кредитных союзов и страховых компаний за последние три года. Отдельно исследована структура и объемы предоставления финансовых услуг страховыми компаниями. Авторы констатируют, что несмотря на существование небанковских финансовых институтов преобладает все же банковский сектор. Предложены пути улучшения работы небанковских финансовых учреждений в кризисных условиях.

Ключевые слова: рынок небанковских финансовых услуг, финансовые компании, кредитные союзы, ломбарды, страховые компании, активы.

Anna Novak,*Lecturer at the Department of Finance, Accounting and Auditing, National University of Ostroh Academy***Yana Yukhimchuk,***student of the National University of Ostroh Academy*

CURRENT STATE AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN MARKET OF NON-BANK FINANCIAL SERVICES

The article highlights the concept of the market of non-banking financial services in accordance with the requirements of Ukrainian legislation and identifies the main intermediaries operating in this market. The study contains analytical data on the number of non-bank financial institutions operating in Ukraine, as well as the volume of assets of such financial institutions. The authors also present an analysis of the main trends in the development of the non-banking financial services market. For comparison, the structure of the financial market is presented in the form of the ratio of the number of banking and non-banking institutions.

The article provides an analytical overview of the number of private pension funds, financial companies, pawnshops, credit unions and insurance companies operating in Ukraine over the past three years. The structure and volume of financial services provided by insurance companies have been studied separately. The authors state that despite the existence of non-bank financial institutions, the banking sector still prevails. Moreover, financial companies predominate in terms of assets among representatives of non-bank financial institutions.

Despite the coronary crisis during 2016-2020, the number of financial companies and other non-banking institutions, including pawnshops and insurance companies, grew steadily. Such trends are assessed positively, as it indicates the development of the financial market and its stability in adverse conditions. In Ukraine, the market of non-banking financial services is underdeveloped compared to other countries, but despite the mentality and transition in the formation of the non-banking financial sector, it has good prospects for development. However, despite the positive changes, ways to improve the performance of non-bank financial institutions in crisis conditions have been proposed.

Key words: non-bank financial services market, financial companies, credit unions, pawnshops, insurance companies, assets.

Постановка проблеми. Розвиток економічної системи будь-якої країни безпосередньо залежить від ефективності функціонування ринку фінансових послуг. Для того, щоб національна економіка мала стабільний розвиток, наявність широкого кола фінансових посередників, які в змозі задовільнити всі фінансові і соціально-економічні потреби громадян, є необхідною умовою. І хоча значну роль на українському ринку фінансових послуг сьогодні відіграють банківські фінансові установи, постійного дослідження через свій динамічний розвиток все ж вимагає саме небанківський сектор.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велику увагу дослідженню сучасного стану ринку небанківських фінансових послуг в Україні, зокрема визначаючи динаміку та структурні тенденції його розвитку, приділяли вже багато науковців, таких як Н. П. Дребот [1], М. Коніна [2], І. І. Чуницька [3], О. М. Іваницька [4], Є. С. Полякова [5] та багато інших.

Мета і завдання дослідження: визначити тенденції розвитку та сучасний стан ринку небанківських фінансових послуг в Україні на основі застосування інструментарію горизонтального та вертикального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» ринок фінансових послуг – це сфера діяльності учасників ринку фінансових послуг для надання та споживання певних фінансових послуг [6]. Ринок небанківських фінансових послуг на державному рівні регулює Національний банк України в межах своїх компетенцій та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Небанківський сектор представлений установами, що забезпечують доступ населення держави до широкого спектру фінансових послуг небанківського характеру. Такими фінансовими організаціями є недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди та фінансові компанії.

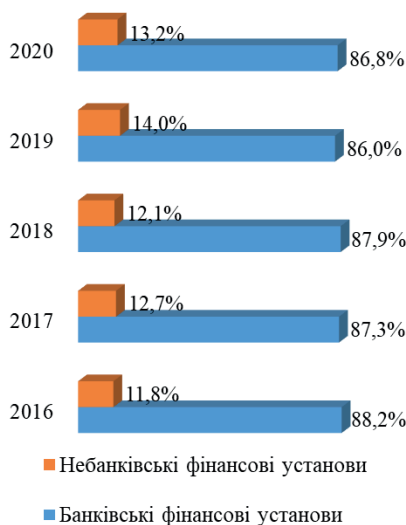

Рис. 1. Структура фінансового ринку протягом 2016–2020 рр.*

*Примітка: дані на кінець III кв. кожного року

Як видно з рис. 1, у співвідношенні активів фінансових посередників, які функціують на фінансовому ринку, переважають саме активи банків. Небанківський сектор, представлений всіма видами небанківських фінансових установ, протягом 2016–2020 рр. мав тенденцію до збільшення. За обсягами активів у 2016 р. небанківські фінансові установи займали 11,8 % всього ринку, а у 2020 р. – вже 13,2 %, хоча й відбулося зменшення на 0,9 %, якщо порівнювати з попереднім періодом.

Загальні активи небанківських фінансових установ протягом 2016–2020 рр. зростали і в цілому спостерігалася позитивна тенденція (табл. 1). Так, лише на кінець III кварталу 2020 р. спостерігалася збільшення активів фінансових компаній на 39,3 млрд грн (26,6 %) у порівнянні з відповідним періодом минулого року. Також у 2020 р. на 5 млн грн (17,1 %) зросли активи недержавних пенсійних фондів, на 2 млн грн (6,8 %) – кредитних спілок. Активи страхових компаній України в 2020 р. зменшилися на 5,4 млрд грн, або на 8 %, порівняно з попереднім періодом.

Таблиця 1

Динаміка активів небанківських фінансових посередників за 2016–2020 рр.*

Установи	Загальні активи, млрд грн					Темп приросту, %			
	2016	2017	2018	2019	2020	2017–2016	2018–2017	2019–2018	2020–2019
Недержавні пенсійні фонди	2,1	2,3	2,7	3	3,5	12	13,9	12,3	17,1
Фінансові компанії	107,7	121	118,7	147,6	186,9	12,4	-1,9	24,3	26,6
Кредитні спілки	2,2	2,2	2,4	2,4	2,6	-1,3	8,7	3,8	6,8
Ломбарди	3,2	3,5	4,1	4,1	4,1	8	16	1,2	0,3
Страхові компанії	55,4	56,8	59,5	67	61,6	2,6	4,7	12,6	-8

*Примітка: дані на кінець III кв. кожного року

Що стосується структури українського ринку небанківських фінансових послуг за кількістю представлених на ньому учасників, то за останні 10 років (2011–2020 рр.) спостерігалася неоднозначна тенденція (рис. 2–4).

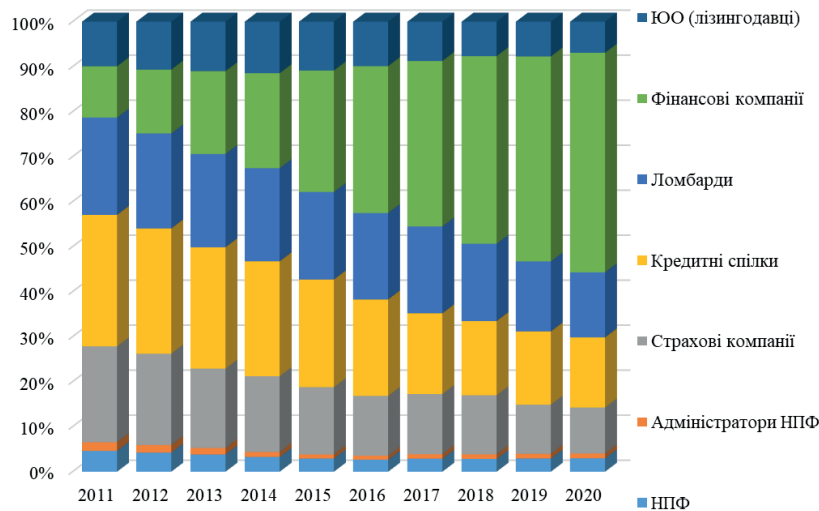

Рис. 2. Структура українського ринку небанківських фінансових послуг за кількістю учасників за 2011–2020 рр., %*

*Примітка: дані на кінець III кв. кожного року

Наприклад, коли у 2011 р. фінансові компанії займали лише 11,4 % ринку, то у 2020 р. їх частка значно зросла до 48,8 %. Їх кількість мала тенденцію до стабільного зростання, в той час коли кількість усіх інших небанківських фінансових установ зменшувалася. Таким чином, розвиток фінансових компаній є значно швидшим за розвиток інших фінансових посередників. Вони стрімко збільшують обсяги наданих послуг та нарощують свої активи, тому «саме вони займуть значну частку у секторі небанківського споживчого кредитування в найближчому майбутньому» [1].

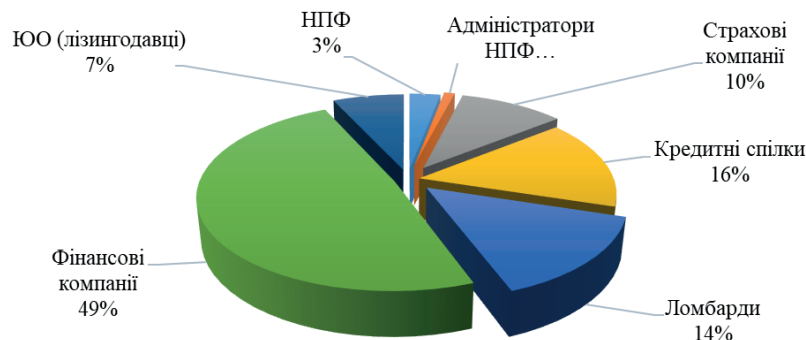

Рис. 3. Структура українського ринку небанківських фінансових послуг за кількістю учасників на кінець III кварталу 2020 р., %

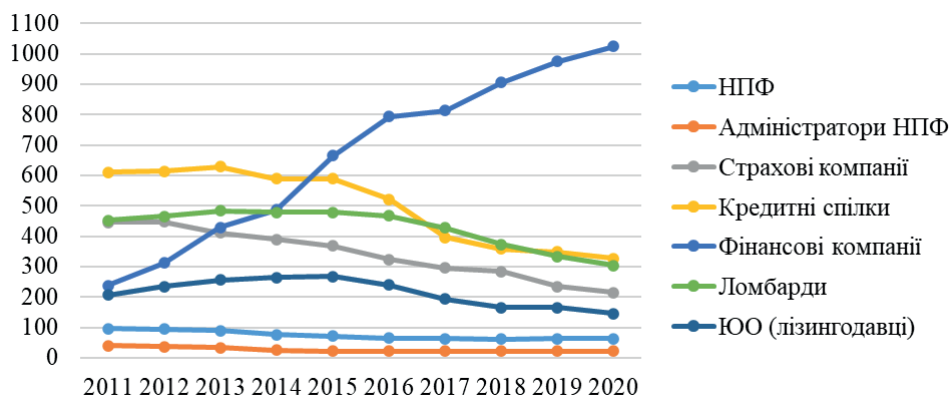

Рис. 4. Динаміка кількості учасників українського ринку небанківських фінансових послуг за III квартали, шт.

*Примітка: дані на кінець III кв. кожного року

На кінець III кварталу 2020 р. у Державному реєстрі фінансових установ налічувалось 1025 фінансових компаній, хоча у 2011 р. їх було лише 238. Протягом 2019 р. відбулося значне збільшення активів фінансових компаній на 29,4 % (36,9 млрд грн), а власний капітал збільшився на 12,1 % (2,9 млрд грн). Обсяг наданих фінансових послуг протягом 2019 р. збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 23,4 % (28,1 млрд грн).

Частка кредитних спілок, навпаки, зменшилася від 29,2 % у 2011 р. до 15,6 % у 2020 р. Кредитних спілок на кінець досліджуваного періоду налічувалось вже 327 од., що майже в 2 рази менше, ніж у 2011 р. У 2019 р. найбільша кількість кредитних спілок була зареєстрована в м. Києві та Київській обл. (11,2 %), а також в Луганській (8,9 %), Донецькій (8 %), Харківській (6,3 %) та Львівській (5,7 %) обл. На кінець цього ж року кількість членів кредитних спілок становила 456,9 тис. осіб, що на 22,1 тис. осіб (4,6 %) менше, ніж на кінець 2018 р. Також відбулися зміни і в структурі членів кредитних спілок. Так, зменшилася частка членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, з 118,2 тис. осіб до 115 тис. осіб та збільшилася частка членів кредитних спілок, які мають діючі депозитні договори, з 17,6 тис. осіб до 20,9 тис. осіб [7].

Так само зменшилася й питома вага ломбардів та недержавних пенсійних фондів – від 21,6 % у 2011 р. до 14,5 % у 2020 р. та від 4,6 % у 2011 р. до 3 % у 2020 р. відповідно.

Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб – вони орієнтовані на видачу дрібних та короткострокових кредитів. Ломбарди надають фінансові кредити під заставу, середній розмір яких за 2019 р. становить 1 544,9 грн. [7]. Їх кількість на кінець III кварталу 2020 р. теж зменшилася до 304, що на 48,7 % менше, ніж у 2011 р. Найбільша кількість ломбардів у 2019 р. була зареєстрована в таких областях: м. Київ та Київській обл. (24,4 %), Дніпропетровській (14,2 %), Донецькій (12 %), Харківській (7,7 %) [7].

Кількість недержавних пенсійних фондів і адміністраторів НПФ зменшилася до 63 і 22 відповідно (97 і 40 у 2011 р.), а також відбулося зменшення й юридичних осіб-суб'єктів господарювання, які не є фінансо-

вими установами, але мають визначену законами та нормативно-правовими актами можливість надавати послуги з фінансового лізингу (лізингодавців) – до 145 (207 у 2011 р.).

Кількість компаній на страховому ринку у 2020 р. значно зменшилася – на 215 (445 у 2011 р.), що свідчить про негативну тенденцію, оскільки саме страховий ринок являє собою один із важливих сегментів ринку фінансових послуг в Україні, «рівень розвитку якого є одним із основних показників ефективності функціонування бізнес середовища» [2]. Станом на III квартал 2020 р. частка страхових компаній на фінансовому ринку становила всього лише 10,2 %, коли, якщо взяти для порівняння на початку досліджуваного періоду, вона становила 21,3 %.

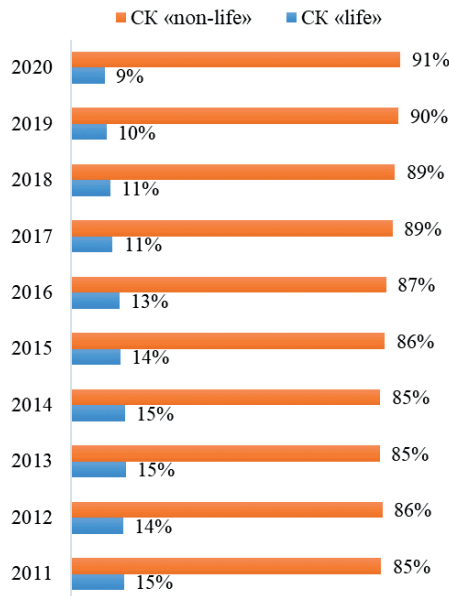

Рис. 5. Структура страхового ринку протягом 2011–2020 рр.*

*Примітка: дані на кінець III кв. кожного року

Як видно з рис. 5, у структурі страхового ринку переважають страхові компанії виду «non-life» Загальна кількість таких страхових компаній зменшилася у 2020 р. до 195 од. (для порівняння – 380 од. у 2011 р.), а їх частка становила 91 %. Страхові компанії «life» на кінець досліджуваного періоду займають на страховому ринку лише 9 %, а їх кількість значно зменшилася з 65 од. у 2011 р. до 20 од. у 2020 р.

Загалом у 2019 р. частка валових страхових премій усіх страхових компаній у відношенні до ВВП становила 1,3 %, що на 0,1 % менше в порівнянні з 2018 р., а частка чистих страхових премій у відношенні до ВВП залишилась на рівні 2018 р. та становила 1,0 %. Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігався з медичного страхування (58,2 % та 61,0 % відповідно), за видами добровільного особистого страхування (36,1 % та 40,0 %), а також за видами недержавного обов'язкового страхування (39,0 % та 39,4 %) [7].

Висновки. В основному на українському фінансовому ринку у співвідношенні активів фінансових посередників, які на ньому функціують, переважають активи банків. І, попри їх значну роль, все ж постійного дослідження через свій динамічний розвиток вимагає саме небанківський сектор. На сьогодні він представлений такими фінансовими організаціями, як фінансові компанії, кредитні спілки, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, а також страхові компанії. Протягом 2016–2020 рр. небанківський сектор у структурі фінансового ринку мав тенденцію до збільшення і у 2020 р. його частка становила вже 13 %. Загальні активи небанківських фінансових установ також переважно мали тенденцію до зростання: активи фінансових компаній у 2020 р. збільшилися на 27 %, недержавних пенсійних фондів – 17 %, кредитних спілок – 7 %, проте активи страхових компаній України в 2020 р. зменшилися на 8 %.

Найбільшу частку на всьому небанківському секторі фінансового ринку у 2020 р. займають фінансові компанії – близько 49 % (1025 од.). Розвиток фінансових компаній є значно швидшим за розвиток інших фінансових посередників. Їх кількість стабільно зростала протягом досліджуваного періоду, в той час коли кількість усіх інших небанківських фінансових установ зменшувалася: кредитних спілок – до 16 %, ломбардів – до 15 %, страхових компаній – до 10 %, недержавних пенсійних фондів – до 3 %. На жаль, найбільш негативна тенденція спостерігається з страховим ринком, на якому суттєво за останній роки

зменшилася кількість страхових компаній: «non-life» – до 195 од. у 2020 р. (91 % всього страхового ринку) та «life» – до 20 од.

Література:

1. Дребот Н. П., Танчак Я. А., Миколишин М. М. Тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Вип. 30 (1). С. 109–114.
2. Drebot N. P., Tanchak Ya. A., Mikolishin M. M. Tendentsiyi rozvitku nebankivskih finansovih ustanov na rinku finansovih poslug. *Naukoviy visnik NLTU Ukraini*. 2020. Vyp. 30 (1). S. 109-114.
3. Коніна М., Реха К., Янковський В. Сучасний стан фінансового ринку України та шляхи його вдосконалення. *Економічний дискурс*. 2016. Вип. 2. С. 183–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ed_2016_2_22 (дата звернення: 25.03.2021).
4. Konina M., Reha K., Yankovskiy V. Suchasniy stan finansovogo rinku Ukraini ta shlyahi yogo vdoskonalennya. *Ekonomichniy diskurs*. 2016. Vyp. 2. S. 183-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ed_2016_2_22 (data zvernennya: 25.03.2021).
5. Чуницька І. І. Розвиток фінансового ринку в Україні: глобальні виклики та переваги. *Економіка та держава*. 2015. № 10. С. 40–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_10_12 (дата звернення: 25.03.2021).
6. Chunitska I. I. Rozvitok finansovogo rinku v Ukraini: globalni vikliki ta perevagi. *Ekonomika ta derzhava*. 2015. # 10. S. 40-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_10_12 (data zvernennya: 25.03.2021).
7. Іваницька О. М., Гуц М. В. Діяльність небанківських кредитно-фінансових установ в Україні. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: Економіка, право, політологія, туризм*. Київ : НАУ, 2013. Вип. 1. С. 28.
8. Ivanitska O. M., Ivanitska O. M., Guts M. V. Diyalnist nebankivskih kreditno-finansovih ustanov v Ukraini. *Naukoviy visnik Institutu mizhnarodnih vidnosin NAU. Seriya: Ekonomika, pravo, politologiya, turizm: Zb. nauk. st.* K. : NAU, 2013. Vyp. 1. S. 28.
9. Полякова Є. С. Сучасний стан і перспективи розвитку фінансово-кредитних установ України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3660> (дата звернення: 25.03.2021).
10. Polyakova E. S. Suchasniy stan i perspektivi rozvitku finansovo-kreditnih ustanov Ukraini. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3660> (data zvernennya: 25.03.2021).
11. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 04.10.2020 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 25.03.2021).
12. Pro finansovi poslugi ta derzhavne reguluvannya rinkiv finansovih poslug: Zakon Ukraini vId 04.10.2020 r. # 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (data zvernennya: 25.03.2021).
13. Офіційний сайт Національного банку України. Дані наглядової статистики. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#6> (дата звернення: 25.03.2021).
14. Ofitsiyiniy sayt Natsionalnogo banku Ukraini. DanI naglyadovoyi statistiki. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#6> (data zvernennya: 25.03.2021).
15. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Державний реєстр фінансових установ. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Derzhavnyi-reiestr-finansovykh-ustanov.html> (дата звернення: 25.03.2021).
16. Ofitsiyiniy sayt Natsionalnoyi komisiyi, scho zdIysnyue derzhavne reguluvannya u sferI rinkiv finansovih poslug. Derzhavniy reestr finansovih ustanov. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Derzhavnyi-reiestr-finansovykh-ustanov.html> (data zvernennya: 25.03.2021).
17. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства «Рюрік». Аналітичні огляди. Ринок небанківських фінансових послуг. URL: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1191> (дата звернення: 25.03.2021).
18. Ofitsiyiniy sayt Natsionalnoyi komisiyi, scho zdiysnyue derzhavne reguluvannya u sferi rinkiv finansovih poslug. Derzhavniy reestr finansovih ustanov. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Derzhavnyi-reiestr-finansovykh-ustanov.html> (data zvernennya: 25.03.2021).